

Nacionalinės Ideologijos Trisdešimtmetis¹

Liudvikas Abramovičius

Nacionalinė idėja yra tokia sena, kokia sena yra Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Realias formas jai suteikė Vytautas Didysis, sujungdamas į vieną visumą Lietuvą ir Baltarusiją, sukurdamas iš jų atskirą valstybinį organizmą tarp Lenkijos ir Maskvos. Ši idėja per amžius vedė kilmingas Lietuvos šeimas: Gaštoldus, Radvilas, Sapiegas, Pacus, Oginskius, o tam tikrais momentais įkvėpdavo ir bajoriją. Po Abiejų Tautų Respublikos žlugimo ši idėja surado pasekėjus tarp demokratijos ir laisvės gynėjų. Jos aršus ir pasišventęs gynėjas buvo „Lietuvos diktatorius“ Konstantinas Kalinauskas. Netruko taip pat ir tylių pasekėjų vėliau, kai šalyje buvo nelengvi laikai po sukilimo. Idėja gyveno žmonių širdyse ir protuose, tačiau kaip kažkas migloto ir neapibrėžto, o pasireiškė labiau kaip gerbiama tradicija, nei kaip kelrodis ir aiškus ateities tikslas. Ją pažadino, suformulavo ir apibrėžė tik Mykolas Riomeris savo 1906 m. įsteigtame laikraštyje „Gazeta Wileńska“*.

1906 m. vasario 28 d. pasirodė pirmas minėto leidinio numeris, kurio pirmasis straipsnis prasidėjo tokiais žodžiais:

„Gazeta Wileńska“ yra skirtas Lietuvai ir Baltarusijai, kad apibrėžti mūsų poziciją. Mes turime vadovautis krašto poreikiais ir juose ieškoti išeities taškų visai politinei, visuomeninei ir kultūrinei veikloms. Atsižvelgiant į tai mes atmetame vadinamųjų „rytinių pasienio sričių“ poziciją, kuri mūsų šalis – Lietuvą ir Baltarusiją laiko kažkieno palydovais, kurių plėtra ir kelias turi būti apibrėžti kažkokiomis traukos teisėmis prie kažkokio išorinio centro. Mes, sąžiningi ir darbštus Lietuvos ir Baltarusijos piliečiai, turėtume stengtis pašalinti bet kokias nuomones apie dirbtinį mūsų abiejų šalių prisiderinimą prie kaimyninių šalių plėtros“.

Toliau skaitome:

„Mes turime omenyje tai, kad reikia nustatyti bendrą įvairių kultūrinių ir nacionalinių elementų sugyvenimą abejose valstybėse dėl sąžiningos

¹ Išversta iš: Abramowicz, Ludwik (1936). „Trzydziestolecie ideologii krajowej”, *Przegląd Wileński*, 14.03.1936.

bendros šalies pilietybės padėties. Manome, kad toks bendras sugyvenimas, o ne netinkamas visų kultūrinių ir nacionalinių elementų prarijimas bendros kultūros naudai, bus mums visiems naudingesnis, nes bendroje pilietybėje nusistovės ir sustiprės skirtingų kultūrinių elementų sąveika. Mes manome, kad tokiu atveju tolimesnė kultūros plėtra bus turtingesnė ir vaisingesnė, nes bus didesnė jos veiksmų įvairovė ir spalvingumas“.

Aukščiau nurodytos dvi pagrindinės nuostatos: Lietuvos ir Baltarusijos žemių atskirumas ir savarankiškumas, visų tautų, kurios gyvena šiose teritorijose, lygiateisiškumas, sudaro nacionalinės idėjos pagrindą. „Gazeta Wileńska“ dar nespėjo parengti detalesnės programos, kuri atsižvelgtų į politinę situaciją. To padaryti mums neleido išorinės jėgos. Karštas judėjimo tempas, kuris tuo metu turėjo įtakos Rusijos valstybės viduje buvusiai situacijai, bendri valstybiniai natūralūs klausimai, nukreipė visą redakcijos dėmesį į tolimesnę padėtį, nustumdami Lietuvos ir Baltarusijos atskyrimo problemą, kaip priklausomą nuo absoliučios santvarkos Rusijos ir revoliucinių judėjimo laimėjimo. Tiesa, po kelių mėnesių „Gazeta Wileńska“ baigė savo egzistavimą.

Tačiau, idėjinis judėjimas, kurį nurodė Mykolas Riomeris, nesibaigė ir nebaigė skintis sau kelio Lievosje ir Baltarusijos lenkų visuomenės sąmonėje. „Kraštiškumo“ šūkis surado plačius atgarsius įvairiuose sferose. Populiariausias tais laikais Lietuvos ir Baltarusijos teritorijoje „Kurjer Litewski“ veikė su nepaslėpta simpatija. Jis taip pat patiko ir konservatyviems judėjimams, todėl Česlovas Jankovskis* 1907 m. birželį įsteigė „Nacionalinį Lietuvos ir Baltarusijos“ judėjimą, kurio vadovybė buvo sudaryta iš įtakingų Vilniaus, Minsko ir Gardino kraštų atstovų (Kauno žemvaldžiams tuo metu didesnę įtaką darė nacionalinė demokratija, todėl ji neįėjo į šį judėjimą).

Politinės sąlygos visgi nebuvo palankios krašto ideologijos vystymui. Dėl stiprėjančio Rusijoje nacionalizmo išaugo visų tautų, prieš kurias buvo nukreipti „tikrųjų Rusijos žmonių“ atakų smaigaliai, nacionalizmas. Dėl palaidoto Kongreso autonomijos projekto ir niveliacinės Rusijos vyriausybės politikos, prasidėjo Lenkijos, Lietuvos ir Baltarusijos atstovų atstovų suartėjimas.² „Kurjer Litewski“ pykstiesi su demokratiniu-tautiniu „Goniec Wileński“.³ Dėl oportunistinių pažiūrų žemvaldžiai atsikratė bet kokios platesnės politinės veiklos.

² Turima omenyje tai, kad per pirmus Dūmos posėdžius lenkų tautybės deputatai, kurie buvo išrinkti Lietuvoje ir Baltarusijoje, pradėjo rodyti savo išskirtinumą palyginus su jų kolegomis iš Lenkijos Karalystės. Todėl buvo sukurtos atskiros frakcijos Lietuvos ir Rusijos Krašto judėjimų pavyzdžiu, tačiau, laikui bėgant, jie tapo paprastais bendro Lenkijos judėjimo nariais. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

³ „Vilniaus žinios“ („Goniec Wileński“) – politinis, visuomeninis ir literatūrinis laikraštis, leistas 1908-1910 m. Jo redaktoriais buvo Pranciškus Jurevičius ir Aleksandras Zvežinskis. – *Mokslinio redaktoriaus pastaba.*

Nepaisant to, krašto idėja nesužlugo. Ji sulaukė paramos iš Vilniaus inteligentijos, kuri nusprendė įsteigti savo laikraštį, kovojantį su godumu ir netolerancija visų lenkų atžvilgiu. Ikikarinio „Przegląd Wilenski“ silpnybė buvo ta, kad šis laikraštis deramai neatsižvelgė į istorinį faktorių ir per daug įsigilino į šalies ideologiją išimtinai tik per atplėštą demokratinę doktriną. Šią skylę, pagal savo galimybes ir jėgas, užpildė mūsų pokariniai leidiniai, nurodydami naujos šalies idėjos genezę tolimoje ateityje, susiejant ją su LDK darbais, kuriuose valstybės bendrumo jausmas nuolat buvo didesnis už tam tikrose vietose pasirodančius išcentrinius siekius ir vidinį antagonizmą.

Nemiršta ir nesilpsta prieš trisdešimt metų Mykolo Riomerio suformuota nacionalinė idėja, tačiau atvirkščiai – ji ir toliau yra plėtojama ir įgauna vis pilnesnes formas.